

İSLÂM, "HOŞGÖRÜ" VE "EŞİTLİK"

Prof. Dr. Ahmet Yüksel ÖZEMRE

Müsâmaha, Hoşgörü ve Tolerans

Çeşitli sözlükler **müsâmaha** için: 1. Hoşgörme, gözyumma, bir suçluya karşı şiddet göstermeyip geçiverme(!); 2. İhmâl, dikkatsizlik, gevşeklik; 3. Aldırış etmeme, kayıtsız kalma; 4. Savsaklama (Bk. **1.** Hayat Büyük Türk Sözlüğü, **2.** Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi, **3.** Meydan Larousse, **4.** Ferit Devellioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat) anlamlarını takdîm etmekte ve bu sözcüğün cömertlik, elaçıklığı, iyilikseverlik anlamlarındaki arapça **semâhat** sözcüğünden türediğine de dikkati çekmektedirler.

Hoşgörü dilimizde nisbeten yeni tutunmuş bir kelimedir. Bu kelimenin Meydan Larousse'a göre anlamı:

"Savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri sabırla karşılama, müsâmaha";

ve Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi'ne göre de:

"1. Başkalarının kendisinininkinden farklı düşünme ve yaşama biçimleri olmasını kabûl eden kimsenin tutumu, müsâmaha, tolerans; 2. Kimi durumlarda bir kimsenin bir kurala bir yasaya uymamasına göz yummayı getiren esneklik; 3. Anlayış, yüce gö-

nüllülük(!) gösteren, çevresindekilerin davranışlarını hoş gören kimsenin tutumu"

olarak verilmektedir.

Tolerans kelimesine gelince, lâtince kökenli olan bu kelime lâtince **tolleràre** yâni (bir sıkıntıya, bir zorluğa, rahatsız edici bir şeye) katlanmak fiilinden türetilmiş olup Nouveau Petit Larousse En Couleurs'ün 1968 baskısına göre:

"1. Başkalarında bizimkilerden farklı düşünce ve hareket tavırlarının ve farklı duyguların varlığını kabûl etme eğilimi: **sosyal hayatta fazilet toleransdan daha faydalıdır.** 2. Bazı durumlarda birine lûtufta bulunmak: **Bu bir hak değil bir toleranstır.** 3. Organizmanın ızdırap çekmeksizin bazı maddelere katlanma özelliği: **barbitürikli ilâçlara tolerans şahıslara göre çok değişkendir.** 3. Bir imâlâtta müsâmaha edilen boyut ya da ağırlık fazlası ya da eksikliği: **mâdenî paralarda tolerans olabildiğince küçüktür.** 4. Tolerans Evi: Fuhuş yapılan ev, genelev."

anlamlarını taşıyabilmektedir. Fernando Palazzi: Novissimo Dizionario Della Lingua Italiana (Casa Editrice Ceschina, Milano; 2. baskı, 1970) ise tolerans için:

"1. Başkalarının bizim duygularımızla ya da fikirlerimizle uyuşmayan şeyler söylemesine ve işler yapmasına müsâde eden ve başkalarının hatâ ve kusurlarını affeden hoşgörü hasleti: **politik ya da dinî tolerans.** 2. Şerre ve ağrıya katlanma yeteneği."

tanımlarını vermektedir.

Bu tanımlar dikkatle incelendiğinde şu tesbitlere varılmaktadır:

1) Günlük hayatta bâzen aynı kapsamda kullanılmalarına rağmen müsâmaha, hoşgörü ve tolerans A) hem etimoloji açısından birbirlerinin

den farklıdır ve hem de B) semantik açıdan farklı içeriklere delâlet etmektedirler.

2) Tanımları ve nüansları ne olursa olsun, her üç kelimeye de atfedilmek istenen anlamın delâlet ettiği ortak kavram: "**olumsuz bir durum karşısında olumsuz bir tepki göstermeme hâli**" ne işâret etmektedir.

3) Bu tepki göstermeme hâli, kişiye cebren empoze edilen bir hâl değil de kişinin kendi hür irâdesi ve hür seçimi ile takındığı bir tutumdur.

Hiç kuşkusuz böyle bir "tepki göstermeme"nin de kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişen bir takım motivasyonları olacaktır. Bunlar: 1) vurdumduymazlık (ya da nemelâzımcılık) olabilir; 2) sabır ve merhamet duyguları olabilir; 3) düpedüz mazoşist bir eğilim olabilir; 4) olumsuz bir durum karşısında olumsuz bir reaksiyon gösterildiği takdirde olumsuz ve şiddetli bir reaksiyonla karşılaşmaktan çekinmek olabilir; 5) olumsuz durumun, kendisinin cesâret edemediği bir reaksiyonu dile getirmiş olmasının bahşettiği örtülü bir tatmin olabilir; 6) söz konusu olumsuz durumu, temelde, tasvib etmek olabilir; 7) her çeşit olumsuz durumu tasvib eden, kurulu düzene itiraz etmeyi fazilet addeden bir ruh hâleti olabilir; ve nihâyet 8) bu olumsuz durumu tasvib etmenin kendisini herkesden farklı bir statüye erdirdiği zannı olabilir.

Ayrıca tolerans, hoşgörü ve müsâmaha kelimeleri arasında bunların içerdikleri **dinamik açıdan** da büyük fark vardır. Gerek tolerans, gerekse hoşgörü, bunun müellifinin olumsuz bir duruma karşı yönlendirilmiş olduğu, **tek yönlü** bakış açısına işâret etmektedir. Oysa müsâmaha, her ne kadar sözlüklere açıkça geçmemiş ise de, tıpkı: mübâdele (karşılıklı değiş-tokuş etmek), mücâdele (birbiriyle cidâlleşmek), müdâbère (birbirine arkasını dönme), mükâleme (karşılıklı konuşma), mükâreme (eliyaçıklık konusunda karşılıklı yarışma), mükâtebe (karşılıklı yazışma), mülâmese (el ile birbirine dokunma), mülâsaka (birbirine yapışma), mülâtefe (birbiriyle şakalaşma), mümâsaha (birbirine sözle yumuşak hareket etme), münâkaşa (karşılıklı tartışma), münâzaa (karşılıklı ağız kav-

gası), münâzara (kurallara uyarak karşılıklı konuşma), müsâlâha (karşılıklı uzlaşma), müsâvat (iki şeyin aynı niteliklere sâhip olması), müsâyefe (birbirine kılıç çekme), müsâyere (en az iki kişinin birbirlerine yol arkadaşı olması), müşâtara (biriyle bir şeyi yarı yarıya bölüşme), ilh.... kelimelerinde olduğu gibi **iki kişinin** birbirine **karşılıklı** semâhatte bulunmasına delâlet ettiğinden **tek yöne değil, karşılıklı iki yönün varlığına** işâret etmektedir.

Bu itibarla, eğer müsâmaha hoşgörüyü ifâde ediyor ise, kendisine hoşgörü ile muâmelede bulunulan kimsenin de bu hoşgörülü kimseye karşı hoşgörülü olması gerekir. Hâlbuki bu her zaman böyle değildir. Binâenaleyh müsâmaha kelimesi tolerans ve hoşgörü kelimelerinin ortaya koydukları anlamdan farklı bir anlama sâhiptir. Bu her iki sözün eşanlı olarak kullanılması ise ancak bir "galat-ı meşhur" statüsü çerçevesinde olabilir.

Tolerans (fransızca: tolérance, italyanca: tolleranza) kelimesinin zıddı fransızcada "intolérance" ve italyancada da "intolleranza" dır. Nouveau Petit Larousse En Couleur "intolérance" için: "Politik ve dinî konularda görüş ve inanç bakımından farklı kimselere karşı takınılan hınç dolu saldırgan tavır" ve Novissimo Dizionario Della Lingua Italiana da "intolleranza" için: "Başkalarının kendininkinden farklı bir görüşe sâhip olmalarına tahammül etmeme hâli" tanımlarını vermektedirler. Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi ise: "Bir düşünceye, bir inanışa körü körüne bağlanma, başka düşünceleri, başka inançları bütünüyle yadsıma"yı (reddetmeyi) **taassub** ya da **bağnazlık** olarak tanımlamaktadır. Buna göre tolerans ya da hoşgörünün zıddı toleranssızlık ya da hoşgörüsüzlük değil taassub ya da bağnazlıktır.

Tolerans, Tıpkı Eşitlik Gibi, İslâmiyet-dışı Bir Paradigmadır

Tıpkı **eşitlik** (müsâvat) kavramının İslâm-dışı bir kavram olması ve Kur'an'da bulunmaması gibi, **hoşgörü** (müsâmaha) kavramı da Kur'an'da ve tesbit edebildiğim kadarıyla, müteber Hadîs külliyâtlarında yer alma-

maktadır. Her iki kavram da Batı Hıristiyan Medeniyetine has **paradigmalar**, yâni "**düşünce kalıpları**"dır.

Buna karşılık Kur'ân, pekçok âyetlerin de te'yid ettiği gibi, toplumsal hayatın düzenlenmesi konusunda nizam koyucu kavramlar ve **dolayısıyla da dinî vecibeler** olarak; **adâlet, ihsân, merhamet, sabır** ve **af** kavramlarını temel olarak alır. (Bakınız, meselâ: II/112; III/134, IV/58, 105-109, 135; 149; V/8; VII/29, 181; XVI/90; XXVI/205-207; XXXI/3-5; XXXVIII/26; XL/20; XLII/37, 40-43; XLIX/9; LVII/25; XC/17-18 âyetleri).

Günümüzde "eşitlik ilkesine inanmış olmak", genellikle, "hoşgörülü olmanın" da "âdil olmanın" da temeli olarak sunulmaktadır. "Eşitlik" ve "Hoşgörü" nün hıristiyan Batı'ya has birer kavram iken nasıl olup da hiç filtre edilmeden ve bunların islâmî yanları olup olmadığı araştırılmadan Türk toplumuna sızmış olması ve hattâ itibar kazanması ilgi çekicidir. O kadar ki, bugün gerek "Eşitlik" gerekse "Tolerans (Hoşgörü)" kavramlarının İslâm-dışı kavramlar olduğu açıkça ifâde edildiğinde "Böyle bir iddia İslâm'a karşı büyük bir bühtândır" diyerek buna şiddetli tepki gösteren pekçok hâlis ve muhterem müslüman vardır. Bu da medya aracılığıyla yapılan propagandaların insanları nasıl etkin bir biçimde Pavlov'un **şartlı refleksine** tâbî tutmakta ve idrâklerini ne kadar köreltmekte olduğunu bir başka delâlidir. Şimdi, **tolerans** kavramından önce **eşitlik** kavramının gelişmesini ve ortaya çıkardığı garâbetleri incelemek istiyorum.

"Eşitlik" Paradigması

"Eşitlik" (ya da arapça-osmanlıca deyimiyile **müsâvat**) hangi yaşta ve hangi toplumsal tabakadan olursa olsun, hemen herkesin ömrü boyunca diline pelesenk ettiği; kendini ezik, dezavantajlı ya da suçlu hissettiği her durumda sihri etkisine sığındığı bir kelime olarak kendini göstermektedir. Sihri de herkesin bu kelimenin mâhiyetine atfettiği anlamın sübjektif, değişken ve muğlâk olmasından ileri gelmektedir.

"Eşitlik", aslında, Fransız İhtilâli'nin insanlığa empoze etmiş olduğu bir slogandır. "**Liberté, Egalité, Fraternité**" yâni "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" (ya da arapça-osmanlıca deyimiyile: "Hürriyet, Mûsâvat, Uhuvvet") bu ihtilâlin gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği ve bir slogan şeklinde ilân ettiği programı idi.

Bir sloganın işlevi, bir kimsenin "iştirâk içgüdüsü"nü tahrik etmek, onu rasyonel düşünce ve otokontrol sınırlarını aşmağa sevk etmek ve sloganın sürekli tekrarıyla oluşan **şartlı refleks** aracılığıyla da onda belirli bir düşünce veyâ davranışı tetiklemektir. Slogan tek bir kelimedenden, sentaksı olmayan bir kelimeler dizisinden ya da kısa bir cümleden ibâret olabilir; genellikle bir emri ya da bir hükmü ifade eder; veyâhut da burada olduğu gibi, izlenmesi gereken bir dizi ilkeyi belirtir. Bir sloganın sık ve sürekli tekrarlanması, beynin normal tefrik ve temyiz fonksiyonlarını şartlı refleks etkisiyle uyuşturup ta'til ederek o slogan hakkında beynin kritik bir düşünce ve analiz üretme yeteneğini pasifleştirir. Zâten bu da reklâmçı ve propagandistlerin ustalıklı kullandıkları yegâne silâhlarıdır.

"Eşitlik" sosyal hayatta izlenmesi elzem olan (ve zaman içinde, bundan ufak bir sapmanın dahî gitgide en büyük sosyal suç olarak değerlendirildiği) kaçınılmaz bir **ilke** olarak, ilk önce, Tanzimat Fermanı ile Türk-Osmanlı hayâtına girmiştir. Tanzimat'dan beri de Devlet'in şeklinde bir ıslâhat yapmak tutkusuna kapılan herkesin olduğu kadar, Devlet adamlarını suçlamayı marazî bir zevk hâline getiren kalem erbâbının da diline pelesenk ederek güç kuvvet aldıkları bir ilham kaynağı olmuştur.

"Eşitlik" bukalemun gibi kılık değiştirici ve zeytinyağı gibi bulaşıcıdır. Bulaştığı yerden söküp atmak hemen hemen imkânsızdır. Bütün ihtilâller, bütün hükûmet ve devlet darbeleri hep onun hükmünü geçerli kılmak için yapılır; her baş kaldırışın, her anarşinin ilham perisidir o! O kadar değerlidir(!) ki ona ulaşabilmek ve onu hükümrân kılabilmek için fedaîleri her fedâkârlığa ve hattâ çoğu kere, geçici bir süre ve pragmatik amaçlarla olduğunu iddia ederek, "Eşitlik" fikrinden ferâgat etmek fedâkârlığına bile seve seve katlanabilmektedirler.

"İnsanlar eşit doğar", "Kadın erkek eşittir", "İnsanlar eşittir", "İnsanlar kânunlar karşısında eşittirler", "Fırsat eşitliği"....ilh...gibi deyimler **eşitlik** kavramının girdiği çeşitli kılıklardan ancak bâzılarına işâret etmektedir.

İnsanların eşit doğdukları da, eşit oldukları da aslında hiç görülmemiştir. Aynı yumurta ikizleri bile kilo ve boy bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Ayrıca, bir çocuk koca bir servetin doğuştan sâhibi olarak dünyâya gelirken bir diğèrinin ise üzerine kundak niyetine saracak bir bez parçası dahî bulunamıyabilmektedir. Kimisi bir sultanın çocuğu olarak doğarken kimisi de bir kölenin mecbûren köle olacak çocuğu olarak dünyâya gelmektedir. Bu durum karşısında, **ALLAH'ın bilfiil bahşetmediği eşitliğin** lâfzen lûtf ve ihyâ edilebileceğini sanmak gibi bir serapla insanların kendi kendilerini aldatıp avutmalarındaki garâbet ne kadar ibret vericidir!

Kadın erkek eşitliği ise tam bir kuruntudur. Kadın da erkek de morfolojileri bakımından olsun, yüklendikleri görevler bakımından olsun ve **kadının yasalar önündeki çok isâbetli ve de İslâmî Adâlet'e uygun "imtiyazlı durumu"** bakımından olsun aslâ eşit değildirlər.

"Fırsat eşitliği" de yalnızca bir ütopyadır. Çemişkezek ilkokulunu Millî Eğitim Bakanlığının müfredat programına uygun olarak birincilikle bitirmiş olan bir çocuk ile İstanbul'da paralı bir ilkokulu birincilikle bitirmiş ve son iki yılını da özel derslerle takviye ederek Anadolu Liseleri giriş sınavına özel olarak hazırlanmış olan bir çocuğun aynı giriş sınavına, aynı sorulara tâbî olmaları zâhiren bir fırsat eşitliğidir ama sınavın ilkokul müfredatı dışından sorular da ihtivâ etmesi acaba hangi adayın lehinedir? Ve bu durumda fırsat eşitliği korunmuş olmaktadır? Uygulamada buna benzer örnekleri sonsuza dek çoğaltmak mümkündür.

"İnsanların yasalar karşısında eşit olduğu" da **objektif** gerçeği yansıtmamaktadır. Bu doğru olsaydı, meselâ milletvekillerinin ve öğretim üyelerinin, subayların ve altmış yaşının üstündeki emeklilerin avâma nazaran hiç bir imtiyaza sâhip olmamaları gerekirdi; ya da hiç değilse me-

mur, işçi ve Bağ-Kur emeklilerinin aralarında emekli maaşları ve diğer imkânları bakımından hiç bir fark olmaması gerekirdi.

"Eşitlik İlkesi" Türk Anayasalarının da baş tâcıdır(!); ama başımıza bir hayli dar gelen, başımızı ağrıtan bir tâc olacak ki **T.C. Anayasa Mahkemesi** "Eşitlik İlkesi"nin mâhiyeti gereği tazammun ettiği, eşyanın tabiatına aykırı bütün saçmalıkların önünü kesebilmek için (ve "Eşitlik İlkesi"nin Anayasa'daki ifâdesiyle **açık çelişki içinde olmasına aldır-madan**) 29 Kasım 1966 da E.1966/11, K.1966/14 sayılı **yorumu** ile cesur ve sağduyulu bir karar almak mecbûriyetinde kalmıştır (Heyhât! Zarûretler vâsıtaları mubah kılmaktadırlar!):

"Kanun karşısında eşitlik demek bütün yurttaşların hepsinin, her yönden aynı aynı hükümlere tâbî tutulmaları demek değildir. Bir takım yurttaşların başka hükümlere bağlı tutulmaları, haklı bir nedene dayanmakta ise, **böyle bir durumda kanun karşısında eşitlik ilkesinin çiğnenmiş olmasından söz edilemez** (Ve minel garâib!). **İnsanlar arasındaki yaratılış veyâ çalışma gücü veyâ sağlık bakımından veyâ nitelikçe buna eşit nedenler dolayısıyla pek çok ayırım bulunduğu apaçıktır.** Örneğin, bir kadın ile bir erkeğin, sakat bir kimse ile sağlam bir kimsenin, askerlik yükümü bakımından; bir zengin ile bir orta halli kimsenin belli bir vergi yükü bakımından (...) başka başka hükümlere bağlı tutulmaları eşitlik ilkesine aykırı olmaz; çünkü bu ayrı tutulma **haklı nedenlerin sonucudur.**"

Bu yorum ve karar, o târihte yürürlükteki 1961 Anayasasının 12. maddesinin 1. fıkrasında: "**Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyâsî düşünce, felsefî inanç, din ve mezheb ayırımı gözetilmeksizin kânun önünde eşittir**" ifâdesinin ve aynı maddenin "hiç bir kişiye, aîleye, zümreye veyâ sınıfa imtiyaz tanınmayacağını" derpiş eden 2. fıkrasının gerçekleştirilmesi mümkün olmayan **doktriner ütopyasının** uygulamada ortaya koyduğu engelleri aşmak husûsunda Anayasa Mahkemesi'nin sağduyusunu ve kararlılığını ortaya koymaktadır. Fakat, bütün gerçekçiliğine rağmen, bu yorumun gene de Anayasa metnindeki "**Eşitlik İlkesi**" ile **açıkça çelişik**

ve bu ilkenin mâhiyetinin reddinden başka bir şey olmadığı da gözden kaçmamalıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı aynı zamanda örtülü bir biçimde, 1961 Anayasası'nı ve daha sonra da aynı ibârelerin yer aldığı 1982 Anayasası'nı hazırlayanların: ya 1) Bu bağlamdaki "Eşitlik" kavramını Anayasa'ya, sihrine ve câzibesine kapılarak tenkidî aklın süzgecinden geçirmeksizin, sırf **sübjektif dürtüyle** dâhil etmiş olduklarını, ya da 2) "Eşitlik" ilkesinin ne türlü iltibasa yol açabileceğini müdrîk olmuş olsalar bile, bunun lâfzî ifâdesini: a) hiç bir yorum gerektirmeyecek bir tarzda, b) efrâdını câmî ve ağıyârına mânî, c) açık ve seçik bir şekilde yazıya dökmekten âciz olduklarını da ortaya koymaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin 1966 târîhli, uygulama açısından isâbetli, fakat mantık açısından çelişkili ibâreler ihtivâ etmesi dolayısıyla şekil bakımından ister istemez sakat olan bu yorumuna rağmen bu yorumdan 16 yıl sonra 1982 Anayasası'nı hazırlayanların aynı muğlâk ve yoruma muhtaç ibâreleri bu Anayasa'nın da 10. maddesine dercetmiş olmalarındaki ısrârı anlamak mümkün değildir.

Bilimsel gerçekler: 1) kendilerini ya da etkilerini idrâk edenlerin benliklerinin dışında bulunan, yâni 2) idrâk edenden de, bu idrâkten de ve bunu idrâk etmek için yararlanılan duygular, gözlem ve ölçüm âletleri, aklın ve akıl yürütmenin kuralları ve bunlar gibi diğer araçların tümünden de bağımsız olan ve 3) bunları gözleyip idrâk edebilecek akıl sâhibi tek bir varlık olmasa dahi var olmağa devam eden nesnelere dir.

Bundan ötürü meselâ, arzın güneşin etrafında dolanmakta olduğu gerçeğini demokratik bir oylamayla değiştirmek mümkün değildir. 17. yüzyılın başında Galileo Galilei'yi yargılayan Engizisyon mahkemesi üyeleri arzın sâbit, güneşin ise onun etrafında dönmekte olduğunu ve kezâ güneş'in yüzeyinde, Galileo'nun dürbünüyle gözlemiş olduğunu iddia ettiği gibi, lekeler olamayacağını oybirliğiyle te'yid ve îlân etmişlerdir. Bu mahkemenin kararı arzın güneşin etrafında dolandığı gerçeğini değiştirmemiş, güneşin lekelerini de yok kılmamıştır. Bu karar yalnızca

mahkemenin cehâletini, bu cehâletini idrâk edememe bağınazlığını tescil eden, katolikler arasında da yüzyıllardan beridir süren bir nifakın kaynağı olmuştur. Çünkü ilmî gerçekleri demokratik yöntemler aracılığıyla (meselâ oy çokluğu ile) değiştirmek mümkün değildir. Bu kapsamda: **İlimde demokrasi yoktur!** Buna tevessül edenler, din açısından ve farkında olmadan, kendilerini RAB'ın yerine koyan bir **şirk-i hafî** (gizli şirk) sergilemektedirler. Böyle bir **Rubûbiyyet Kompleksi** ile (yâni kendini âdetâ Rabbü-l Âlemîn yerine koyma marazı ile) mâlûl olanlar ise hem kendilerini ve hem de mensûb oldukları topluluğu büyük töhmet altında bırakmaktadırlar. Semâvî dinler göz önüne alındığında ise bunların nusûsunu da (yâni inançla ilgili dogmalarını da) parmak kaldırmak sûretiyle değiştirmek gene muhâldir. Bu kapsamda: **Dinde de demokrasi yoktur!**

Eşitlik yâni müsâvat, geçerli ve anlamlı bir kavram olarak, yalnızca matematikte ve fizikte bulunmaktadır. İnsanlar arasında eşitlik olmadığı gibi yasalar karşısında insanların gerçekten de eşit olduğu bir ülke de bulunmamaktadır. Her ülkenin kânûnî mevzûâtı, ne kadar eşitlik taraftarı olurlarsa olsunlar, her insanı aynı hükümlere tâbî tutmamaktadır. Meselâ Türkiye'de çalışan kadınların emeklilik yaşı erkeklerinkinden beş yıl daha azdır. Çalışan kadının kocası da çalışıyorsa vergi indiriminden yalnızca koca yararlanmaktadır. Kadının, kocaya tanınmayan, bir doğum-öncesi ve bir de doğum-sonrası ücretli izne hakkı vardır.

Kezâ, şehir içi ulaşım araçlarında, aynı taşıma ücretini ödemiş olmalarına rağmen, herkes oturarak seyâhat edememekte ve çoğu kimse ayakta kalmaktadır. SSK'ya ya da bankalara borcu olan büyük sanayicilerin borçları ertelenebilmekte ve hattâ silinebilmektedir de aynı sühûlet küçük esnafa tanınmamaktadır. Devletin büyük kurum ve kuruluşları kendi mensuplarına masraflarının heybetli bir bölümü Devlet'in kesesinden karşılanmak üzere lokal, lokanta, konuk evi, kamp, dinlenme yeri, lojman ve benzeri tesisler aracılığıyla büyük imkânlar ve **imtiyazlar** tanımaktadırlar; ama sâde vatandaş bütün bunlardan mahrûmdur.....ilh...

"Eşitlik İlkesi" x ve y gibi iki kişi arasında nitelikler ya da hukuk açısından "=" (eşit) işaretiyle belirlenen bir bağıntının olması gerektiğini ilke olarak vaz etmektedir. Oysa yukarıda verilen örneklerin de göstermiş olduğu vechile gerçekte böyle bir bağıntı mevcûd değildir. Mevcûd olan x ve y arasında a,b,c,... gibi bir takım parametrelere tâbî ve çoğu zaman da t zaman değişkenine bağlı $f(x,y,t,a,b,c,...)=0$ şeklinde ifâde edilebilecek olan girift bir bağıntıdır. Genellikle de böyle bir bağıntının, pratikte, $x=y$ hâli için hiç bir reel çözümü bulunmamaktadır.

Kur'ân'da ise **müsâvat'** (eşitlik) kelimesinin bulunmamasının hiç kuşkusuz İlâhî Hikmet'e dayalı bir sebebi vardır. **ALLAH**, Nahl sûresinin 90. âyetinde, insanlara müsâvatı değil, **Adâleti ve İhsân emretmektedir**. Burada adâlet ve ihsânın birlikte zikredilmesinin de büyük bir hikmeti vardır. Çünkü **çoğu kere ihsânsız adâlet zulme, adâletsiz ihsân ise nifaka sebep olabilmektedir**.

"Eşitlik" batı medeniyetinin îcâdı olan bir düşünce kalıbı ("paradigma")'dır. Türk-İslâm an'anesinin "Adâlet ve İhsân" paradigması yerine Tanzimat'dan beri bu batı paradigmasının yerleştirilmiş olması ve Devlet'in de, vatandaşlarına adâlet ve ihsân ile muamele etmek yerine, kendisini ille de eşitlik çerçevesi içinde muameleye mecbur sayması herkesi gitgide tahrik etmiştir. Bunun sonucu olarak, insanlar kendinde bulunmayan **eşitlik adına** arsızca talep etmeğe başlamış ve böyle bir motivasyonla ileri sürülen taleplerin olağanüstü bir yaptırım potansiyeline sâhip olduğunu görmekten de büyük zevk almışlardır. O târihten bugüne kadar Türk toplumunu sarsan, çoğunlukla da Basın'ın belirli bir kesiminin coşkuyula desteklemiş olduğu (meselâ sayısız hükûmet darbeleri gibi) bir sürü fâhiş hatâ ve suç, anarşik başkaldırıışlar, terör (yâni eşkiyâlık) ve (meselâ lûtîlerin durumları, evlilik müessesesinin fuzûlîliği ve kadınların ayıplanmaksızın her türlü cinsel özgürlüğe sâhip olmaları gibi) daha bir sürü edepsizlik ve fuhşiyât ciddî ciddî hep **eşitlik adına meşrû'** gösterilmeye kalkışılmıştır.

Ne yazık ki Tanzimat'dan günümüze kadar iş başına gelmiş olan büyük Devlet adamlarımızdan çoğunun akılları hep Fransız İhtilâli, bir

kısımınıki de Komünist Rus İhtilâli ile kamaşmıştır. Bunlar, bu ihtilâllerin fikriyât kozasını bir türlü parçalayamamışlar; birbirlerini kopya eden kötü taklitler olmaktan kendilerini âzâd edecek geniş görüşlülük, ilim ve dirâyeti de asla sergileyememişler; bu ihtilâle has paradigmalara cankurtaran simidi gibi sarılmayı da medeniyet, ilerencilik, fazîlet ve de Türkiye'nin yegâne selâmet delîli addetmişlerdir.

Nitekim Kur'ân'da bir yandan müsâvat sözcüğünün bulunmaması, diğer yandan da:

"Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır..." (VI/132)

"...(Gerçek müminlerin) Rab'larının katında dereceleri vardır..." (VIII/4)

"...(Allah'ın hoşnutluğunu gözetenle Allah'ın hışmına uğrayanlar) Allah katında derece derecedirler..." (III/162)

âyetleri 1789 Fransız İhtilâli'nin ön plâna çıkardığı şekilde bir müsâvat (eşitlik) kavramının İslâm'da aslen mevcûd olmadığına işâret etmektedirler.

İlâhî Adâletin öngörmediği ve gerçekte de var olmayan eşitliği beşerî adâletin demokratik bir biçimde (parmak kaldırmakla yâni çoğunluğun oylarıyla) var olarak kabul etmesi ile Engizisyon Mahkemesi'nin astronomik bir gerçeği oybirliğiyle reddetmiş olması olgusu arasında, **idrâk ehli için**, mâhiyet bakımından ne kadar da ilgi çekici bir paralellik bulunmaktadır! **Bu açıdan bakıldığında "Eşitlik İlkesi" insanlara ALLÂH'ın vermediğini vermeğe yönelik bir Rubûbiyyet Kompleksi'nin eseri imiş gibi görünmektedir.**

Psikologların, sosyal bilimcilerin, siyâset adamlarının, din âlimlerinin ve nihâyet yasa koyucu makamın "Eşitlik İlkesi" ile "Adâlet ve İhsân Emri" üzerinde objektif bir biçimde ve inceden inceye düşünüp

şi, **kendi öz irâdesiyle:** 1) eğer gerekiyorsa, kısas isteyebilir, 2) bunların karşılığını ALLAH'a havâle edebilir, 3) bununla ilgili hesabın görülmesini Rûz-ı Cezâ'ya (yâni Âhîret'e) bırakabilir, 4) sabır ve tahammül gösterebilir, ya da 5) mâruz kaldığı "olumsuz durum"un müellifini af edip hakkını helâl edebilir. Özellikle son iki şık, bir Batı paradigması olan **hoşgörü**'nün teşkil ettiği filtrenin ardından bakıldığında, "hoşgörülü davranışlar" olarak yorumlanabilirler. Zâten KUR'ÂN ve Sünnet de şahsî haklar söz konusu olduğunda müslümanları hatâ ve kusurları örtmeğe (dolayısıyla **ihsan sâhibi** olmağa) ve **affedici** olmağa dâvet etmektedir. (III/134; IV/149; XXIV/22; XLII/37, 40-43).

Bununla beraber, söz konusu "olumsuz durumlar" kişilik haklarını değil de doğrudan doğruya İslâm'ı ilgilendiriyorsa o zaman bir müslümanın davranış biçimi tümüyle başka bir **ilâhî norm**'a tâbî olur. İslâm dini açısından bu olumsuz durumlar:

1. İslâmî nusûsa (dogmalara) aykırı ve reaksiyoner durumlar olabilir.
2. Şeriâtın diğer kurallarına aykırı ve reaksiyoner durumlar olabilir.
3. İslâm ahlâkına ve İslâm'ın toplum anlayışına aykırı ve reaksiyoner durumlar olabilir.

Kur'ân'ın V/35 âyeti **Allah yolunda cihâd etmeyi** emretmektedir. II/218 âyeti ise: "Gerçekten de îmân edenler ve Allah yolunda yerlerini yurtlarını terkedip de hicret edenler ile cihâd edenlere gelince, onlardı Allah'ın rahmetini umanlar. And olsun ki Allah gafûr ve rahîmdir" demektir. Cihad'ın ne anlama geldiğini ise Hz.Peygamber'in şu hadîsi açıklamaktadır:

"Cihâd dörttür: 1) İyiliği emretmek; 2) Kötülüğü yasaklamak; 3) Dayanma gereken işlerde, yerlerde dayanıp sabretmek; ve 4) Kötü kişiyi sevmeyip kötülüğünü reddetmek" (Suyûfî: Câmî'-al Sağır/A. Gölpınarlı: H.Muhammed Ve Hadisleri; Arkın Kitabevi,

İstanbul 1957).

Başka iki hadîsde de:

"Biriniz kötü bir şey gördü müydü onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmez ise diliyle o kötülüğü men etsin; buna da gücü yetmez ise gönlüyle reddetsin onu ve bu, îmânın en zayıf derecesidir." (a.g.e.)

"Yapmıyorsanız bile iyiliği emredin; hepsinden çekinemiyorsanız, bâzı kötülüklerde bulunursanız bile kötülüğü nehyedin." (a.g.e.)

denilmektedir. Bu bakımdan yukarıda sıralanmış olan olumsuz durumlara karşı cihâd etmenin her müslümana farz olan bir sorumluluk olduğu ve bu durumlara karşı bir müslümanın reaksiyonsuz kalmasının, tolerans göstermesinin ise tümüyle muhâl olduğu âşikârdır.

Bir müslüman, kendi hevâ ve hevesi dolayısıyla değil, **dînin gereği olduğu için, ALLAH'ın rızasını kazanmak için** bu olumsuz durumlara karşı cihâd etmek zorundadır. İşte bu sebepten dolayıdır ki bu olumsuz durumlara katlanmak, **tolerans** (ya da hoşgörü) sâhibi olmak islâmî olmayan bir tutumdur.

İslâm'da, genel bir kural olarak: 1) akıl bâliğ olmamış sübyanlar, 2) çok yaşlı, dermansız kimseler ile 3) deliler Şeriat'ın yüklediği sorumluluklarının dışında tutulmuşlardır. **Bu bir hoşgörü değildir:** Çünkü müslümanlar kendi hür irâdeleriyle bunların noksanlıklarına göz yumuyor değildirlere. Aksine bu, bunların bu doğal özürleri dolayısıyla, Şeriat'ın sorumluluklarını yerine zâten getiremeyeceklerinin **âdil, muhsin ve merhametli bir biçimde te'yid ve tescil edilmesidir.** Bu adâlet, bu ihsân ve bu merhamet de kişinin kendi hevâ ve hevesinden zuhur etmekte, bilâkis Kur'ân'da ve Sünnet'de ifâdesini bulan kuralların ifâdesini yansıtmaktadır.

Söz konusu kimselerin Şeriat'ın yüklediği sorumlulukların dışında

değildirler. Aksine bu, bunların bu doğal özürleri dolayısıyla, Şeriat'ın sorumluluklarını yerine zâten getiremeyeceklerinin **âdil, muhsin ve merhametli bir biçimde te'yid ve tescil edilmesidir**. Bu adâlet, bu ihsân ve bu merhamet de kişinin kendi hevâ ve hevesinden zuhur etmekte, bilâkis Kur'ân'da ve Sünnet'de ifâdesini bulan kuralların ifâdesini yansıtmaktadır.

Söz konusu kimselerin Şeriat'ın yüklediği sorumlulukların dışında tutulmuş olmasının bir hoşgörü (ya da tolerans) olmadığını ifade ettik. Fakat dikkat edilmelidir ki **bu, toleransın zıddı da (yâni taassub da) değildir**.

Hıristiyanlığın hâkim olmuş olduğu ortamların kültürü açısından toleransın olmadığı yerde taassubun bulunması belki mantıkî bir paradigmadır. Ve belli ki, böyle bir paradigma varsa, bu iki-değerli bir mantığa dayanan bir paradigmadır. İslâm'a, eğer, bir hıristiyan kültürü paradigması olan tolerans (yâni hoşgörü) yamanmağa kalkılırsa ortaya çıkan ucûbe kültürü, bütün muğlak vecheleri göz ardı edilse bile, iki-değerli bir mantık çerçevesi içinde fahmetmek imkânsızdır. Çünkü birbirlerinin zıddları olan "**toleranslı**" ve "**mutaassıp**" değerlerinden başka bir değer ihtivâ etmeyen iki-değerli bir mantık; Kur'ân ve Sünnet'e uygun "**âdil**", "**muhsin**", "**merhametli**", "**sabırlı**" ve "**affedici**" değerleriyle genişletilmiş çok-değerli bir mantığın geçerli olacağı alanı kuşatamaz. Bunun dışında da kimsenin İslâm'ın bu 5 boyutlu ahlâk anlayışını hoşgörüden ibâret tek bir boyuta indirip de fakirleştirmeğe hakkı yoktur!

Tolerans kavramı Batı'da Katolik Kilisesinin bayraktarlığını yaptığı dinî taassubun kasıp kavurmuş olduğu ülkelerde, yüzyıllar boyunca yavaş yavaş şekillenen bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda bu dinî taassubun motive ettiği sayısız fâciadan meselâ XIII. yüzyılın başından itibaren Katar'lara uygulanan "Albi Haçlı Seferleri" gibi kanlı temizlik hareketlerini, ya da 24 Ağustos 1572 tarihli Saint-Barthélemy katliamı gibi protestanların toptan katliamlara tâbî tutulmasını, engizisyon mahkemelerinin pekçok ülkede uyguladığı mezâlimi ve büyücülerin ya da büyücü olarak addedilenlerin diri diri yakılmasını hatırlatmak yeterlidir.

Oysa İslâm âleminde farklı inançlara mensup toplulukların aynı bir devletin çatısı altında huzur içinde yaşamaları imkânı, Hz.Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretinin hemen akabinde yâni VII. yüzyılın ilk çeyreğinde, İslâm'da "Medine Vesikası" diye anılan fakat daha ziyâde Medine şehir-devletinin anayasası mâhiyetindeki bir vesikanın yürürlüğe konulmasıyla (asla bir lûtuf ya da bir tolerans olarak değil, fakat) İslâm'ın temelindeki **adâlet, ihsân ve merhamet**'in gereği olarak te'min ve tescil edilmiştir.

Ayrıca şu husûsu da göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Eğer **tolerans** ya da **hoşgörü** için Meydan Larousse'un yukarıda verilmiş olan: "Savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri **sabırla karşılama**" tanımını temel alınacak olursa sabır'ın zâten gerek Kur'ân'da gerekse Sünnet'de ifâdesini bulan ve her müslümanın, din açısından, sâhip olması gereken bir **islâmî fazîlet** olduğuna da dikkati çekmek istiyorum. Nitekim Kur'ân'da:

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları hiyle ve tuzaklardan da kaygı duyma" (XVI/127)

"... Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için alınacak ibretler vardır" (XLII/33)

"Rab'binin hükmüne sabret! ..." (III/48)

"... Ve sabredin. Muhakkak ki Allah sabredenlerle berâberdir" (VIII/46)

"Sabırlı ol! Muhakkak ki Allah iyi işlerde bulunanların mükâfâtını zâyî etmez!" (XI/115)

"Andolsun ki mallarınızla, canlarınızla sınanacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlar ile Allah'a şirk koşanlardan da **kötü sözler işiteceksiniz. Sabreder ve sakınırsanız şüp-**

he yok ki bu yapılacak işleri en iyi şekilde yapma kararlılığınız-
dandır" (III/186)

ve hadîslerde de (Ö.F.Mardin: Hadîs-i Şerifler, Mevzûlara Göre Tasnifli-
Şerhli, İstanbul, 1978):

"Sabır gelişmenin anahtarıdır..."

"Sabrederek gelişmeleri beklemek ibâdetdir"

"Belâya, çileye sabır ibâdetdir"

denilmektedir.

Ayrıca Batı'nın **dinî tolerans** (ya da hoşgörü) dediği ise, **İslâm'da**, kişilerin hevâ ve heveslerinin icbar ettiği bir ilke olarak değil fakat Kur'ân'da Bakara Sûresinin 256. âyetinde: "**Dinde zorlama yoktur**" şeklinde ifâdesini bulmuş olan bir **İlâhî Hüküm ve Emir** olarak tezâhür etmektedir. Ayrıca, kişilerin mensûb oldukları dinlerdeki, laik yasalara ve umûmî ahlâka açıkça aykırı olmayan fakat Müslümanlara ters gelen uygulama ve davranışları karşısında sabırlı davranmak ve bu gibi kimse-lerin hidâyeti için ALLAH'a dua etmek de İslâm Ahlâkı'nın gereğidir. Bununla beraber, bu kapsamda **İslâm Âlemi'**nde sanki bu hükümi yokmuş gibi tecellî eden bazı **nefsânî** sapık uygulamaların **İslâm'daki** bu İlâhî Hüküm ve Emrin keenlemyekûn addedilmesi için bahâne teşkil edemeyeceğini de vicdân ve temyiz sâhiplerinin teslim etmesi gerekir.

SONUÇ

"Eşitlik" 1789 Büyük Fransız İhtilâli'nin ihdas ve icbar etmiş olduğu bir kavramdır. "Hoşgörü" ise hıristiyanlar arasındaki mezheb kavgalarına ve diğer dinî bağnazlıklara tepki olarak yavaş yavaş oluşmuş olan bir kavramdır. Her ikisi de hıristiyan batı kültürüne has kavramlardır. Her iki kavram da bu kültürün günümüze kadarki ahlâkî ve hukukî gelişmesini şekillendirmede baş rolleri paylaşmışlar ve gitgide, bu konularda **kıstas** (kriter) ve **düşünce kalıbı** (paradigma) statüsünü kazanmışlardır.

Gerek "Eşitlik", gerekse "Hoşgörü" islâmî kavramlar değildir. Bu kelimeler Kur'ân'da da ve tesbit edebildiğim kadarıyla, Hadîsler'de de yoktur. İslâm ahlâkı "Eşitlik" ve "Hoşgörü" üzerine değil **Adâlet**, **İhsân** ve **Merhamet**, **Sabır** ve **Af** üzerine inşâ edilmiştir.

Eşitlik kavramının, teorik olarak, hukûkun temeline konulmasının pratikte yol açtığı büyük mantîkî çelişkiler de, hukukçuların bu çelişkileri izâle edebilmek için yapmağa mecbur kaldıkları çelişkili cambazlıklar da hazindir. Hoşgörü ise, aslında, "**olumsuz bir durum karşısında olumsuz bir tepki göstermeme hâli**"ne işâret eden pasif bir davranış biçimidir. Hâlbuki İslâm müslümanların dinleriyle, inançlarıyla, ahlâklarıyla ve toplumsal hayatlarıyla ilgili olarak karşılaşacakları olumsuz durumlar karşısında muhakkak dinamik bir tepki göstererek cihâd etmelerini ve olumsuzlukları da, güçleri yettiğince, ortadan kaldırmalarını emreder.

Hoşgörü için eğer Meydan Larousse'daki: "Savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri **sabırla karşılama**" tanımını temel alınır, "**sabır**" zâten gerek Kur'ân'da gerekse Sünnet'de ifâdesini bulan ve müslümanlara bir **vecibe** olarak yüklenen bir sorumluluk ve **islâmî bir fazîlet**'dir.

Ayrıca Batı'nın "**dinî hoşgörü**"sü ise, Kur'ân'da "**Dinde zorlama yoktur**" (II/256) beyânıyla ifâde edilmiş olan **İlâhî Hüküm ve Emr**'i, bu emrin vahy edilmesinden yüzyıllar sonra, ilâhî yoldan değil de çekilen bir şürü ızdırıp ve çilenin sonucu olarak beşerin yeniden keşfetmesinden başka bir şey değildir.

Her optik filtrenin, ardındaki fizikî realiteyi tâdil ve tağyir ettiği bilinen bir gerçektir. Bununla beraber filtrenin sağladığı görüntü ile realite arasında filtreye rağmen gene de değişmeyen, **invariant kalan**, bir takım unsurlar bulunur.

İşte bu bağlamda, Batı kültürüne has "Eşitlik" ve "Hoşgörü" filtrelerinin ardından İslâm Ahlâkı'nın ve İslâm'ın toplumsal hayat düzeninin

önyargısız bir biçimde, içten yâni bu sisteme yabancılaşmadan) kavramayı fazîlet ve ilim ahlâkının yeni normu hâline getirmiş bulunmaktadır.

Şuna da dikkati çekelim ki mâhiyeti ve kuralları Kur'ân'a ve Sünnet'e göre belirlenmiş olan İslâm Ahlâkı'nı ve İslâm'ın toplumsal hayat düzenini "Eşitlik" ve "Hoşgörü" kavramlarını temel alarak yeniden şekillendirmeğe tevessül etmek ya da bunun gerekliliğini savunmak **İslâm'a tümüyle aykırıdır**. İdrâk ve vicdân sâhipleri, İslâm'ı eksik ve çağ dışı addeden ve bu vehmî motivasyonla da, tâdil ve tağyir etmeyi amaçlayan bu türden sinsî bir **modernist ve reformist strateji tezgâhı'nı** berrak bir biçimde teşhis ve ilân etmek cesâretini göstermelidirler.